

הסוגיא העשרים – אנשי יריחו (נו ע"א-נו ע"ב)

מבוא

לפנינו סוגיא ארוכה המשתרעת מהמשנה ועד לסוף פרקנו. הסוגיא בצורתה הנוכחית ניתנת לחלוקה לכמה יחידות, אבל הן כולן מתלכדות סביב עניין אחד: אנשי יריחו. לסוגיא מבנה תמוה במקצת, וקשה להבין כיצד התחברו הדברים זה לזה; למשל, הברייתא המקבילה למשנתנו בתוספתא אינה מצוטטת בראש הסוגיא – מקומה הטבעי – אלא באמצעה. מיקום זה נראה במבט ראשון שרירותי, ויש להניח שבמקור הדברים שנו אותה בסמוך למשנתנו יחד עם החומר התנאי שנלווה אליה, מעין 'סוגיות' תנאיות על ארבעה מעשים של אנשי יריחו: "כיצד כורכין את שמע ... כיצד נותנין פיאה לירק ... כיצד אוכלין נשרים בשבת ... כיצד מתירין גוזיות של הקדש".¹

היחידה האחרונה בתוספתא מסתיימת כך:

כיצד מתירין גוזיות של הקדש? אמרו להם: אי אתם מודים לנו שגידולי הקדש אסורין? אמרו להם: אבותינו, כשהקדישו, לא הקדישו אלא קורות עצמן מפני שבעלי אגרוף באין ונוטלין אותן בזרוע.

בסוגיא בצורתה הנוכחית בבבלי, חסר הסיום "מפני שבעלי אגרוף באין ונוטלין אותן בזרוע", ותחת זאת אומרים אנשי יריחו: "אבותינו לא הקדישו אלא קורות, אנו נתיר גמזיות?". כאמור, נראה שהגירסא שעמדה לפני האמוראים דמתה לזו שבתוספתא, ולכן, עקב סיום זה על בעלי אגרוף הוסיפו בבבלי שתי ברייתות נוספות הדנות בכהנים בעלי זרוע. נראה שהסוגיא הקדומה כללה סדרת ברייתות בצורה מעין זו:

(1) תנו רבנן: ששה דברים עשו אנשי יריחו, שלשה כרצון חכמים ושלשה שלא כרצון חכמים. ואלו שברצון חכמים: מרכיבין דקלים כל היום, וכורכין את שמע, וקוצרין לפני העמר.

ואלו שלא כרצון חכמים: גודשין לפני העמר, ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצרות ובימים טובים, ומתירין גמזיות של הקדש של הרוב ושל שקמה, דברי ר' מאיר.²

אמ' לו ר' יהודה: אם כרצון חכמים הן עושין, יהיו כל אדם עושין כן!

אלא אלו ואלו שלא כרצון חכמים; על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידן.

ואלו שלא מיחו בידם: מרכיבין דקלים כל היום, וכורכין את שמע, וקוצרין וגודשין לפני העומר.

ואלו מיחו בידם: מתירין גמזיות של הקדש של הרוב ושל שקמה, ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצרות בשבתות וימים טובים, ונותנין פאה לירק, ומיחו בידן חכמים.³

1 זה לשון הברייתא בתוספתא, וסביר להניח שגירסא דומה עמדה לפני האמוראים.

2 בתוספתא, חלק זה אינו מיוחס לר' מאיר.

3 על צורתה המקורית של ברייתא זו ראו להלן בסוגיא זו חלק ג, 'גדשים', נו ע"א-נו ע"ב.

(2) תנו רבנן: כיצד כורכין את שמע? אומרין: שמע ישראל ייי אלהינו ייי אחד, ולא היו מפסיקין, דברי ר' מאיר.

ר' יהודה או': מפסיקין היו, אלא שלא היו אומרין: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

(3) תנו רבנן: היו נותנין פיאה ללפת ולכרוב. ר' יוסי או': אף לקפליט. ר' שמעון או': אף לכרוב.

(4) תנו רבנן: בן בוהיין נתן פיאה לירק. בא אביו ומצאן לעניים שטעונין ירק ועומדין על פתח הגן. אמ' להם: בני, השליכו מה שעליכם ואני נותן לכם כפלים במעשר. לא מפני שעיני צרה, אלא שאמררו הכמים: אין נותנין פיאה לירק.

(5) תנו רבנן: ⁴ כיצד מתירין גזוזיות של הקדש? אמרו להם: אי אתם מודים לנו שגידולי הקדש אסורין? אמרו להם, אבותינו, כשהקדישו, לא הקדישו אלא קורות עצמן מפני שבעלי אגרוף באין ונוטלין אותן בזרוע.

(6) תנו רבנן: בראשונה היו מניחין עורות קדשים בלשכת בית הפרווה ולערב היו מחלקין אותן לאנשי בית אב, והיו בעלי זרועות נוטלין אותן בזרוע.

התקינו שיהו מחלקין אותן מערב שבת לערב שבת, ועדין היו גדולי כהונה נוטלין אותן בזרוע. עמדו בעלים והקדישום לשמים. אמרו: לא היו ימים מועטין עד שחיפו כל ההיכל בטבלאות של זהב, שהן אמה על אמה בעובי דינר זהב, ולרגל היו מקפלין אותן ומניחין אותן על גב מעלה בהר הבית כדי שיראו אותן עולי רגלים שמלאכתן נאה ואין בה דליס.

תניא, אבא שאול או': קורות של שקמה היו ביריחו, והיו בעלי זרועות נוטלין אותן בזרוע. עמדו בעלים והקדישום לשמים. עליהם ועל כיוצא בהן אמ' אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסי בן חנן: אוי לי מבית ביתוס, אוי לי מאלתן; אוי לי מבית חנן, אוי לי מלחישתן; אוי לי מבית קתרוס, אוי לי מקלמוסן; אוי לי מבית ישמעאל בן פאבי, אוי לי מאגרופן, שהן כהנים גדולים ובניהם גזברין והתניהן אמרכלין ועבדיהם חובטין את העם במקל.

(7) תנו רבנן: ארבע צוחות צוחה עזרה:

ראשונה – צאו מכאן בני עלי שטמאו היכל ייי;

עוד צוחה עזרה – צא מכאן יששכר איש כפר ברקאי שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים.

עוד צוחה עזרה – שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פאבי תלמידו של פינחס וישמש בכהונה גדולה.

ועוד צוחה עזרה – שאו שערים ראשיכם ויכנס יוחנן בן נרבאי תלמידו של פינקאי וימלא כרסו מקדשי שמים.

אמרו עליו על יוחנן בן נדבאי שהיה אוכל שלשה עגלים ושותה שלשה גרבי יין ואוכל ארבע סאים גזולות בקינח סעודה. אמרו: כל ימיו של יוחנן בן נדבאי לא נמצא נותר במקדש.

במקור הדברים היה החומר מסודר בדומה לסדר שלפנינו בתוספתא: כורכין, נותנין פאה לירק, אוכלין נשרים בשבת ומתירין גמזיות. כאמור, הברייתא האחרונה בסדרה הסתיימה במילים: "מפני שבעלי אגרוף באין ונוטלין אותן בזרוע", ועקב כך הביאו מיד לאחריה את הברייתות הדנות בכהנים בעלי זרוע.

במהלך הזמן התפתחו יחידות עצמאיות על פי סדר המשנה, דהיינו: הרכבה, כורכין, קצירה, גמזיות, נשרים ופאה. בעקבות שינוי הסדר והשמטת השורה בענין כהנים בעלי זרוע בברייתא האחרונה (גמזיות) נוצר הרושם שהברייתות שבסוף הסוגיא: "בראשונה היו מניחין

4 בסוגיא בצורתה הנוכחית מובאת ברייתא זו קודם לברייתא על פאה לירק. זאת משום שהסוגיות בבבלי מסודרות לפי סדר המשנה, הגורסת בחלקה השני של הרשימה: גמזיות, נשרים ופאה לירק. אולם ההלכות בתוספתא מסודרות לפי סדר דברי תנא קמא: גרשין, נשרים וגמזיות. לכן קשה לעמוד על עילת הקשר בבבלי, משום שכאמור הושמט החלק שהתייחס לבעלי זרוע, וגם הברייתא אינה עומדת במקומה המקורי. וראו להלן.

עורות" וכו' מובאות רק בעקבות דברי אבא שאול: "קורות של שקמה היו ביריחו" וכו',⁵ אבל למעשה הן הובאו בעקבות הזכרת כהנים בעלי זרוע.

בצורה הנוכחית של הסוגיא מצוטטת הברייתא הארוכה בעניין אנשי יריחו רק בדיון בחלק ג של סוגיא זו, 'גודשין', נו ע"א-נו ע"ב, ולא בתחילת הסוגיא. זאת משום שהברייתא הארוכה שונה ממשנתנו (וממשנת מנחות)⁶ רק בכל הנוגע לעניין 'קוצרין וגודשין',⁷ ובשאר הדברים אין חידוש גדול בברייתא.

מי הם "אנשי יריחו"?

בטרם ניגש לפירוש היחידות יש להתייחס לשאלה הכללית של זיהוי "אנשי יריחו". בספרו 'הכוהנים ועבודתם' קובע א' ביכלר שאנשי יריחו המוזכרים בברייתא בבבלי הם כהנים:

ניתן אפוא לומר שהוכח במידה מספקת ש'אנשי יריחו' אלה אינם בעלי השקמים, אלא אותם כוהנים, שהוצגו לפנינו כבעלי אגרוף ובעלי זרוע, והם הם שהתירו לעצמם ליהנות מפרי השקמים שנמנעו מהם על ידי הקדשה לגבוה, והחכמים מיחו בידיהם.⁸

לדעת ביכלר, כהני יריחו נמנעו מהקרבת קרבן הפסח:

לפי מה שהראינו אין עוד כל ספק, שביטול מלאכה שנהגו בערב הפסח כל עיקרו לא בא אלא לבטא ולחזק את חשיבותו וקדושתו של קרבן הפסח – קרבן אשר בהיותו חובה על כל בני העם מותר היה לכל הדיוט לשוחטו. ומכיון שכן לא ראוהו הכוהנים בעין יפה ואף לא ייחסו לו קדושה יתירה, שהרי מותר היה באכילה בכל בית משפחה. מתוך כך אנו יכולים להבין, כי חשובי הכוהנים ביריחו וכן כל אלה שהיו שותפים להם בדיעות, נתנו ביטוי לאי ההכרה שלהם בחג העממי הפרושי על ידי זה, שבאותה שעה עצמה שבירושלים כבר היו מקריבים את קרבן הפסח היו הם עדיין עוסקים במלאכה.⁹

תיאור זה של ביכלר נראה מאולץ למדי. אם אנשי יריחו היו אכן כהנים שהשתייכו לאליטה,¹⁰ קשה לתאר שביטוי "אי ההכרה" ל"חג העממי" היה מתבטא בהרכבת דקלים, שהיא לכל הדעות עבודה קשה ומפרכת שאינה מנת חלקן של אליטות. זאת ועוד: אם באמת היה מדובר בהתנגדות עקרונית, קשה להניח שהחכמים היו משלימים עמה, כפי שנאמר במשנה ובתוספתא.

למרות זאת, י' שוורץ¹¹ מקבל ומרחיב את הנחתו של ביכלר שלפיה אנשי יריחו היו כהנים, על סמך זיהוי יריחו – בספרות התלמודית – כמקום מושבם של כהנים.¹² שוורץ מניח כמובן מאליו שמשנתנו שייכת לתקופת הבית השני.¹³ אולם נראה לי שנקודה זו ראויה להרהור נוסף. הרי מהמקורות עצמם אין כל הוכחה¹⁴ לכך שתיאור מעשה אנשי יריחו במשנה או בתוספתא שייך לתקופת הבית. אדרבה, נראה לי שיש מקום להניח שמדובר בתקופה שלאחר חורבן הבית.

5 ואולי זו הסיבה לכך שהוסיפו קודם דברי אבא שאול: "תניא" וכו', אף על פי שמדובר בהמשך ישיר של אותה ברייתא. השו"ת דברי ד' הלבני, מקורות ומסורות, עמ' תמה-תמו.

6 ראו להלן בסוגיא זו חלק ג, 'גודשים', נו ע"א-נו ע"ב.

7 שהרי בנוגע ל'גודשין' המשנה משקפת את דברי ר' יהודה (על פי נוסח הברייתא בבבלי) הקובע שאנשי יריחו היו 'קוצרין וגודשין לפני העומר' ולא מיחו בידם חכמים. אולם ר' מאיר קובע שה'גודשין' עשו שלא כרצון חכמים.

8 א' ביכלר, הכהנים ועבודתם, עמ' 123.

9 שם, עמ' 128.

10 בנקודה זו השוו לדברי א' פינקלשטיין בספרו *The Pharisees*, שבו הוא מתאר את אנשי יריחו כך: "The culture of Jericho like that of Galilee was completely dominated by the patricians. But whereas the patrician masters of Galilee were upper-class Pharisees or Shammaites, those of Jericho were of the still higher assimilationist nobility" (עמ' 61).

11 "On Priests and Jericho in the Second Temple Period", *JQR* 79 (1988), pp. 23-48.

12 ראו תענית כו ע"א: "תנו רבנן: עשרים וארבעה משמרות בארץ ישראל, ושתים עשרה ביריחו; ירושלמי תענית ד ב, סו ע"ד: "עשרים וארבעה אלף עמוד מירושלם, וחצי עמוד מיריחו. אף יריחו היתה יכולה להוציא עמוד שלם, אלא בשביל לחלוק כבוד לירושלם היתה מוציאה חצי עמוד".

13 ראו שם, עמ' 42-43 והערה 83. וראו הנחה דומה של ש' ספראי, בימי הבית ובימי המשנה, כרך א, עמ' 50.

14 הנחתו של שוורץ, שלפיה הקדשת השקמה היתה בעקבות מעשה הורדוס, דחוקה. ראו מה שכתב על כך בעמ' 40-41, בעמ' 43 ובהערה 84 שם שם היינו עמ' 43?.

נראה לי שהעובדה שאנשי יריחו הרכיבו דקלים ברצון חכמים¹⁵ מוכיחה שמדובר בתקופה שלאחר חרבן הבית, משום שאלמלא כן מדוע השלימו החכמים עם התנגדות לקרבן הפסח? מכל מקום, ברור שכדי לקבל כל מסקנה שהיא בנוגע לזיהוי אנשי יריחו יש לקחת בחשבון תחילה את מכלול ההלכות, ולא הלכה אחת בלבד.

כפי שנראה להלן, המכנה המשותף ל'מנהגי' אנשי יריחו שלהם התנגדו החכמים, (גמזיות, נשרים ופאה לירק) הוא קרבתם לעקרונות כת מדבר יהודה. הדוגמא הבולטת ביותר לכך היא מנהג אנשי יריחו לאכול "נשרים בשבת". מנהג זה עולה בקנה אחד עם הלכה בברית דמשק (י: 22-23): "אל יאכל איש ביום השבת כי אם המוכן ומן האובד בשדה".¹⁶ כת קומראן, כמו הפרושים, הקפידה על הכנת האוכל קודם שבת, אולם לדעתם, נשר המצוי בשדה והעתיד להירקב, מותר בשבת. החכמים ראו באכילת נשרים בשבת מעשה הגובל במינות, ולכן התנגדו לה אפילו בשנת בצורת.¹⁷ גם ניסיון אנשי יריחו לתת פאה מהירק מבטא דרך מינות המרחיבה את מעשה הצדקה על חשבון דיני מעשרות.¹⁸

מכנה משותף נוסף למעשי אנשי יריחו הוא הקשר שלהם לחקלאות (למעט כורכין את שמע). אם אכן, כפי שטען ביכלר, הכוונה היא לכהנים, הרי שהקשר לחקלאות בעייתית. אולם אם מדובר בקבוצה הקרובה לכת מדבר יהודה הקשר מובן, שהרי בני הכת ראו ערך רב בעבודת האדמה. בהקשר זה ראוי להיזכר בדברי יוספוס על האיסיים: "בשאר דברים אנשים אלה טובים מאוד בטבעם, וכל העמל שהם עמלים הוא בעבודת האדמה".¹⁹

ניתן להביא סימוכין לטענתנו שלפיה לא מדובר בכהנים, מהברייתות שבהמשך סוגייתנו, שלטענתנו להלן הן ברייתא אחת ארוכה:

תנו רבנן: בראשונה היו מניחין עורות קדשים בלשכת בית הפרווה ולערב היו מחלקין אותן לאנשי בית אב, והיו בעלי זרועות נוטלין אותן בזרוע...

תניא, אבא שאול או': קורות של שקמה היו ביריחו והיו בעלי זרועות נוטלין אותן בזרוע. עמדו בעלים והקדישום לשמים...

ברור ש"בעלי זרועות" שנטלו את העורות היו כהנים שנטלו עורות קדשים שהקדישו זרים, וכיוצא בזה עלינו לומר ש"בעלי זרועות" שנטלו את קורות השקמה היו גם הם כהנים שנטלו קורות שהקדישו אנשי יריחו, שלא היו כהנים.

לאור עובדות אלו נראה לי שיש מקום לזהות את אנשי יריחו לא עם כהנים השייכים לחוג הפרושים אלא עם אנשים שהזדהו עם כת מדבר יהודה. ייתכן שהתקופה המתוארת במשנתנו היא לאחר חורבן קומראן, כשפליטי קומראן ביריחו התנגדו בין המשך הימנות על הכת החרבה לבין הצטרפות לחוג החכמים. עקב כך, מקצת מנהגייהם התיישבו עם דעתם של החכמים, ואילו מקצתם, שנבעו מהלכות הכת, לא התקבלו על דעתם.

15 נראה לי שמורי ש"י פרידמן צדק בראותו את התיאור המקורי של אנשי יריחו דווקא ברישא של התוספתא (דברי תנא קמא): "ששה דברים עשו אנשי יריחו, שלשה כרצון חכמים, ושלושה שלא כרצון חכמים. אילו כרצון חכמים: מרכיבים דקלים בערבי פסחים כל היום, וכורכין את שמע, וקוצרין לפני העומר. ואילו שלא כרצון חכמים: מתירין גזיות של הקדש, ואוכלין נשרים בשבת, ונותנין פאה לירק". ראו מה שכתב על כך בתוספתא עתיקתא סימן יח, עמ' 380-404. וראו להלן בסוגיא זו חלק ג, גודשים, נו ע"א-נו ע"ב.

16 ראו י' שיפמן, הלכה, הליכה ומשיחות בכת מדבר יהודה, עמ' 104-106.

17 ראו להלן בדיונונו בסוגיא זו חלק ה, 'מוקצה' נו ע"ב.

18 ראו להלן, חלק ו, 'נותנין פאה לירק', נו ע"ב-נו ע"א.

19 קדמוניות היהודים, ספר יח, ו, 5, 19 (מהד' שליט, עמ' 282).